

UVOD

Kako je nastala ideja o oblikovanju Spomenice Hrvatskoga etnološkog društva? Kako to često biva, za odgovor na to pitanje trebalo je dublje "zagrepsti" po sjećanju. Čini se samorazumljivim da jedna važna obljetnica bude obilježena prigodnim izdanjem, stoga nećemo pogriješiti ako kažemo kako je ideja o publiciranju Spomenice "tinjala" barem nekoliko godina prije ove obljetničke, u kojoj Društvo slavi pedeset godina svojega rada.

Teško je točno utvrditi tko je *prvi* izrekao da bi bilo "dobro napraviti nešto za 50. rođendan, da ostane trag". U razdoblju od posljednjih pet godina "klima" je bila pozitivna, članstvo je podupiralo tu ideju, a članovi Upravnoga odbora (saziv 2003. do 2005.) jednoglasno su krajem 2004. godine poduprli prijedlog pisanja Spomenice. U to su vrijeme postojala dva teksta ciljano pisana o ranijemu djelovanju Društva: onaj Josipa Milićevića, tiskan 1979. godine u *Etnološkoj tribini*, povodom dvadeset godina rada Društva te neobjavljeni prilog Tihane Rubić, priređen povodom obilježavanja četrdeset petoga rođendana Društva. U vrijeme druge spomenute obljetnice intenzivnije se i konkretnije počelo razmišljati o (uskoro dolazećoj) pedesetoj i o potrebi da se, na tragu postojećih tekstova, cjelovito, sustavno i problemski analizira prošlost Društva te na taj način obilježi pedeseta obljetnica. Konkretnije i intenzivnije o ideji se raspravljalo u vrijeme predsjedničkoga mandata Sanje Kalapoš Gašparac i ondašnjega Upravnog odbora. Upravo je taj saziv promišljao načine kako da Društvo financijski podupre jednog od mladih etnologa ili etnologinja, poslijediplomskih kandidata, koji bi zauzvrat imao zadatak da, u okviru poslijediplomskog studija, napiše opsežnu problemsku analizu pedesetogodišnjega djelovanja Društva. U konačnici ta se ideja nije realizirala, u prvom redu iz financijskih i administrativno-pravnih razloga.

Ipak, na svakoj su se od narednih godišnjih skupština Društva sudionici barem kratko dotaknuli i teme usustavljanja arhivske građe i osmišljavanja publikacije o povijesti Društva. Napokon, početkom 2008. godine odlučeno je da dio članica tadašnjega Upravnog odbora (saziv 2007. do 2009.) preuzme rad na Spomenici i čini njezino uredništvo.

U tom trenutku, kada se unutar Društva konkretno odlučilo pristupiti osmišljavanju takve publikacije, nametnulo se i pitanje: kako "napisati" povijest HED-a, na koji način provesti istraživanje, prema kojim kriterijima uključivati suradnike te kojoj publici namijeniti takvo izdanje? U svojim priložima autori su se zajednički odlučili za višeglasje – djelovanje HED-a promotriti iz različitih perspektiva i s različitih generacijskih pozicija. Nakana je bila Spomenicu učiniti "arenom" za razvijanje dijaloga, razmjenu iskustava i informacija između

starijih i mlađih članova, što su mnogi sugovornici isticali i kao jedan od ciljeva Društva. Opsežnost tako postavljenog istraživačkog zadatka iziskivala je kako timski rad, tako i podjelu posla. Stoga su od samoga početka, od druge polovice 2008. godine, do kraja 2009. kako u istraživački, tako i u interpretacijski dio projekta, bili uključeni i dodiplomski te poslijediplomski studenti etnologije i kulturne antropologije Filozofskoga fakulteta u Zagrebu: Silvije Habulinec, Bojan Mucko, Danijela Pandža i Petra Srbljinović, kao i Mario Katić i Tomislav Oroz, doktorandi i asistenti pri Odjelu za etnologiju i kulturnu antropologiju Sveučilišta u Zadru. Uz njih su u arhivskom i terenskom istraživanju sudjelovali i studenti Krešimir Bermanec, Marko Jandrić i Morana Labura.

S obzirom na to da su svi oni noviji članovi HED-a, ili su se pak u HED učlanili upravo radeći na ovome izdanju, do pojedinih je spoznaja, koje predstavljaju svojevrsno tacitno znanje unutar struke, trebalo doći istraživanjem. Novina koju su upravo ovi suradnici unijeli u analizu jest "svjež" pogled na raspravljane teme i probleme. Njihova istraživačka pitanja vodila su i k odabiru "tona" pri opisivanju rada Društva, koji je bio prigodničarskoga, ali ne i glorificirajućega karaktera.

U prilogima smo se odlučile pozabaviti i pojedinim neuralgičnim točkama djelovanja Društva, ali i etnološke discipline općenito: stvarne vidljivosti HED-a i samih etnologa u društvu, posjećenosti pojedinih HED-ovih događanja, unutarstrukovne kohezije koju Društvo danas ostvaruje i slično.

Sudjelovanje studenata u istraživanju ukazalo je i na pojedina postojana mjesta u doživljavanju Društva, kao i etnološkoga poziva uopće, što u svojem autorefleksivnom osvrtu na ovo istraživanje pojašnjava Tomislav Oroz, suautor jednog od priloga u Spomenici:

"Razgovori s članovima HED-a koji su djelovali u nekom drugom, meni stranom razdoblju, nisu bili ni najmanje *čudni*. Očekivan generacijski sraz kao da je izostao i kao da smo svi znali ponešto o HED-u iako nismo djelovali u istim razdobljima. Isticanje prednosti bavljenja etnologijom, ali i problema u struci, entuzijizam i ushit kojima se i nekada prilazilo pojedinim pitanjima, njihovo odražavanje na posao, ali i na privatni život, elementi su koji se za mnoge nisu promijenili ni danas."

Tijekom dvogodišnjega rada na ovom izdanju spomenuti je tim suradnika obavio opsežno arhivsko istraživanje koje se sastojalo od obrade, analize i interpretacije mnogobrojnih statuta, pravilnika, dopisa, financijskih izvješća i izvješća o radu, molbi za potporu, prepisaka predstavnika HED-a s članstvom i kolegama iz inozemstva, obavijesti o aktualnim događanjima i skupovima itd. Traganje za pojedinom dokumentacijom

ponekad se pretvaralo i u svojevrsan "detektivski" pothvat, budući da arhiv Društva dosad nije bio objedinjen na jednoj lokaciji. Arhiv je još sredinom 2008. godine činilo desetak registratora, kartonskih kutija i plastičnih vrećica, pohranjenih u različitim ustanovama (u Knjižnici Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju, pri Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, u Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu te u Etnografskom muzeju u Zagrebu). Brojni su se relevantni dokumenti nalazili i kod pojedinaca koji su u nekom od mandatnih razdoblja bili uključeni u upravljačka tijela Društva. Pritom se svojim opsegom i usustavljenošću posebno ističe financijska arhiva Društva pohranjena kod dugogodišnje računovotkinje Katarine Bišćan.

Na taj je način arhivski materijal Društva kroz godine i opstojao. Bio je dio inventara koji se nije želio nepovratno odstraniti iz ladica, podrumskih ili tavanskih prostorija, ali je, istodobno, njegovo čuvanje bilo osviješteno kao potencijalna besmislica ukoliko ne postoji interes da se materijal adekvatnije i trajnije pohrani te u budućnosti u neku svrhu i posluži. Takva je dosadašnja pohrana arhivskog materijala Društva razumljiva ima li se na umu kontinuirano nepostojanje radnih prostorija Društva. Naime, iako je HED od svojeg osnutka službeno registriran na adresi Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pri današnjemu Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju, niti ondje, niti na kojoj drugoj lokaciji, Društvo nikada nije imalo svoje službene prostorije, prostorije za rad i pohranu dokumentacije. Nadalje, treba imati na umu i smjenu mandataru u Upravnom odboru Društva i tek povremenu prostornu raspoloživost znanstvenih i stručnih institucija za razne redovite djelatnosti i tehničke poslove. To su, na primjer, distribuiranje informacija članovima, pakiranje i distribuiranje novih brojeva *Etnološke tribine*, odvijanje sastanaka Upravnoga odbora ili održavanje godišnjih skupova Društva. Netom po završetku nekog od tih poslova, arhivski bi se materijal privremeno pohranjivao u nekoj od raspoloživih prostorija ili kod predstavnika tih institucija. Dosadašnja dislociranost građe je, dakle, bila neželjeno "pravilo" njezine pohrane. Ne čudi stoga da nam se arhivski materijal od dosadašnjih "čuvara građe" bez iznimke vrlo rado prosljeđivao, i to s vidnim rasterećenjem.

Jedan od značajnih rezultata ovoga projekta jest stoga trajna pohrana arhivske građe na jednome mjestu i njezina kronološka sistematizacija prema desetljećima. Cjelovita će građa početkom 2010. godine biti trajno pohranjena pri Arhivu Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Prijedlog za pohranu HED-ove dokumentacije u okviru ove ustanove iznesen je na sastanku Upravnoga odbora Društva održanog u travnju 2009. godine, a zatim prihvaćen na Vijeću Odsjeka za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Dokumentacija na koju smo nailazili nije jednakoga opsega za pojedina desetljeća niti je jednako precizno formulirana ili opisivana (na primjer, zapisnici sa sastanaka). Pored toga, nekim dijelovima arhiva nismo niti uspjeli ući u trag, što je dakako ostavilo određene nepoznanice pri pokušaju rasvjetljavanja pedesetogodišnje povijesti Društva. To se, među ostalim, odnosi na dokumentaciju iz razdoblja od 1985. do 1987. godine. Usprkos uporabi i ostalih istraživačkih strategija, nastojanjima da u razgovorima s tadašnjim tajnicima, predsjednicom te drugim aktivnim članovima, dodatno rasvijetlimo zbivanja u tom periodu, nismo uspjeli rekonstruirati, na primjer, tko su bili tadašnji članovi upravljačkih tijela.

Nadalje, prikupljanje i konačan odabir fotografija za objavu u Spomenici pokazali su se iznimno zahtjevnima. Kako Društvo nikada nije imalo uređen fotoarhiv, skupljanjem fotografija od raznih pojedinaca i ustanova i njihovim evidentiranjem za potrebe izrade Spomenice učinjen je korak prema usustavljenju i toga dijela dokumentacije.

Usporedo s arhivskim istraživanjem obavljeno je 27 intervjua sa sadašnjim i bivšim članovima HED-a, a pri izboru sugovornikâ vodilo se računa o ravnomjernoj generacijskoj, rodnoj, užestrukovnoj i regionalnoj zastupljenosti. Na osnovi tih smo razgovora stekli uvid u *stvarne* utjecaje i dosege pojedinih formalnih odredaba ove strukovne udruge. Naracije su nam otkrile i životnost, bogatstvo i raznolikost predodžaba i iskustava vezanih uz rad Društva. Našemu su neposrednom iskustvu bivanja članovima HED-a te imenima i prezimenima iz zaglavljâ znanstvenih i stručnih radova, kroz narativne rekonstrukcije pojedinih životnih situacija (isječaka s pojedinih stručnih ekskurzija u organizaciji HED-a, pjesama otpjevanih *loše, ali u žaru i zanosu* ili *rashlađene* hrane) pridavala nova značenja. O vrijednosti usmeno prenošenog iskustva i "anegdotalnih podataka" etnolozima i ne treba govoriti: kazivanja su sastavni dio etnološkoga *terena*, a njima se "prikuplja znanje i izgrađuje iskustvo" (Čapo Žmegač et al. 2006:7). Kako bismo upravo tim naracijama, glasovima naših sugovornika, osigurale "dodatni prostor" u ovoj spomenici, odlučile smo na marginama stranica objaviti i segmente pojedinih kazivanja, bez ulaženja u autorsku analizu.

Spomenicu smo strukturirale u nekoliko tematskih priloga. Nakon uvodnoga priloga objavljujemo presliku teksta Josipa (Brace) Milićevića iz 1979. godine o prvih dvadeset godina djelovanja Društva. Na funkciji ondašnjega predsjednika, Milićević je objavio iscrpan kronološki prikaz. Taj smo tekst odlučile ovdje objaviti kao pretisak iz nekoliko razloga: to je jedini dosad objavljen ciljani prikaz rada Društva; pisan je na osnovi arhivske dokumentacije te sadržava iscrpnu i preciznu faktografiju (imena i prezimena, nazive pojedinih ondašnjih aktivnosti Društva, teme referata i slično); naposljetku, smatramo kako tekst tiskan prije trideset godina posjeduje i određenu vizualnu i stilsku dokumentarnu vrijednost te jasno

ukazuje (po svojem sadržaju) na stalne točke i mijene u fokusima i segmentima djelovanja Društva, kao i na (po svojem stilu) promjene u pisanju o njima.

Autorskim prilogom pod naslovom *Uporišne točke djelovanja i/ili sjećanja* Tihane Rubić, Bojana Mucka i Marija Katića započinje cjelina od pet središnjih tematskih tekstova. U njemu se ukazuje na osobe i događaje iz pedesetogodišnjega djelovanja Društva, koje sami etnolozi (u razgovorima vođenim u svrhu pripreme Spomenice) ističu kao *važne, vrijedne, one koji se ističu*. Na toj perspektivi počivaju i autorska analiza i interpretacija obrađenih tema i razdoblja u ovomu prilogu. Iako donosi iscrpnu faktografiju – jer je od Uredništva i bio zamišljen kao svojevrsan temeljni tekst kojim se "otvaraju" ostale teme i analize u Spomenici – cilj mu nije pružiti tek faktografski pregled pedesetogodišnjega djelovanja Društva. Njime se prije svega ukazuje na one aspekte djelovanja koji iz emskoga vrednovanja i deskripcije pedesetogodišnjega rada ove strukovne udruge predstavljaju *uporišne točke sjećanja*.

Idućim se tekstom pod naslovom *Mijene etnoloških pristupa i metoda* Nevene Škrbić Alempijević i Tomislava Oroza problemski propituje uloga HED-a kao mjesta susreta različitih znanstvenih tradicija i teorijskih paradigmi te doprinos Društva u predavljanju, promicanju i preplitanju raznovrsnih pristupa temama i metodama istraživačkoga rada. Cilj je priloga povijest discipline promotriti upravo kroz djelovanje ove strukovne udruge bez opetovanog ukazivanja na nagle i nepovratne "rezove" u znanstvenim tradicijama i teorijskim paradigrama. Društvo se i poima prije svega kao *mjesto* izvaninstitucionalne suradnje, koje okuplja članstvo iz redova svih etnoloških ustanova, svih grana discipline i pripadnike raznih generacija, te time kao plodno tlo za ovako usmjerenu analizu njegova djelovanja.

Željka Petrović Osmak i Danijela Pandža u tekstu pod naslovom *Suradnja, komunikacijski kanali, stari i novi mediji* fokusiraju se na medijatorsku ulogu Društva kroz koje je članstvo godinama širilo svoju mrežu poznanstava i profesionalnih interesa. Propitujući komunikacijske kanale (Klub HED-a, *Bilten HED-a*, *etno-info*) i akcije Društva (nagrađivanje članova za rad u etnološkoj struci, briga za zapošljavanje etnologa i slično), autorice naglašavaju kako su te aktivnosti primarno izrastale iz potrebe članova za međusobnom solidarnošću, druženjem i razmjenom informacija.

U idućemu tekstu pod naslovom *Doprinos studenata* Silvije Habulinec analizira pedesetogodišnji odnos studenata i Društva. Polazi od formalnih, statutima određenih temelja stvaranih za uključenje studenata u djelatnosti Društva, a zatim analizira kako se studentski angažman očitovao u praksi. Raspravu proširuje i na odnos studenata etnologije prema Društvu bez obzira na njihovo članstvo u njemu, odnosno propituje

doživljavaju li studenti Društvo kao platformu u okviru koje oni mogu ostvariti svoje interese i projekte.

Željka Jelavić i Petra Srblić u prilogu naslovljenom *Društveni utjecaj i kritika* djelovanje Društva promišljaju kroz odnos prema javnosti, kritičnost i angažiranost. Zanima ih kako članovi poimaju prisutnost HED-a u javnosti i njegov utjecaj na aktualna društvena zbivanja te, s druge strane, prepoznaje li javnost ovu organizaciju kao onu koja je pozvana, i na koji način, valorizirati društvene i kulturne procese u okviru kojih djeluje. Dosege vidljivosti i kritike autorice prate preko različitih aktivnosti Društva (izdavaštvo, prisutnost u medijima te reakcije na konkretne pojave i probleme u hrvatskom društvu). Odnos prema medijima i zastupljenost u njima autorice smatraju bitnim čimbenicima vidljivosti jedne strukovne udruge u javnosti, ali istovremeno nedovoljnu prisutnost u medijima ne valoriziraju nužno i kao izostanak ikakvoga HED-ovoga društvenog angažmana i kritičnosti.

Nakon zajedničkoga popisa kratice, literature i izvora slijedi izbor fotografija (s pripadajućim legendama) iz pedesetogodišnjega djelovanja Društva, a potom tri tekstovna priloga: popis sadržaja *Etnoloških tribina*, popis članova upravljačkih tijela Društva te izbor iz kronologije događanja.

Na ovome mjestu svakako želimo istaknuti doprinos naših sugovornika, članova i članica Društva, koji su s nama podijelili svoje stavove i iskustva te nam iz vlastite perspektive ukazali na mijene i procese što su obilježili pola stoljeća djelovanja Društva. Svima najsrdačnije zahvaljujemo na ukazanom povjerenju i obogaćenju sadržaja Spomenice. U pripremi ovog izdanja to su bili: Marijana Belaj, Vitomir Belaj, Milana Černelić, Vesna Čulinović Konstantinović, Branko Đaković, Nerina Eckhel, Damodar Frlan, Aleksej Gotthardi-Pavlovsky, Beata Gotthardi-Pavlovsky, Jadranka Grbić, Željka Jelavić, Sanja Kalapoš Gašparac, Jadran Kale, Ljubica Katunar, Zdenka Lechner, Jasenka Lulić-Štorić, Ana Mlinar, Aleksandra Muraj, Lidija Nikočević, Tihana Petrović Leš, Sanja Potkonjak, Tihana Rubić, Olga Supek, Žarko Španiček, Jelka Vince-Pallua, Tomo Vinšćak i Zorica Vitez.

Zahvaljujemo i suautorima tekstova – Silviju Habulincu, Mariju Katiću, Bojanu Mucku, Tomislavu Orozu, Danijeli Pandži i Petri Srblić u – na uvažavanju i radnom doprinosu. Našu zahvalnost dugujemo i studentima koji su s nama započeli rad na Spomenici – Morani Labura i Krešimiru Bermancu – a koji su bili spriječeni nastaviti rad do kraja, kao i Marku Jandriću koji je većinu intervjua popratio videozapisom te brižno uredio audiograđu.

Zahvaljujemo na podršci i savjetima našim recenzentima Tihani Petrović Leš (Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju) i Damiru Agičiću (Odsjek za povijest) s Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Nadalje, svojom su nas podrškom u radu zadužili brojni pojedinci i ustanove. Tihana Petrović Leš iznimno je pomogla u pripremi ustupivši nam preslike arhivske građe iz Hrvatskoga državnog arhiva i fotografije vezane uz djelovanje Društva. Također nas je uputila na mogućnosti pronalaženja relevantne građe u Arhivu Filozofskoga fakulteta u Zagrebu te više puta ukazala na neke važne aspekte u sistematizaciji HED-ova arhiva. Zahvaljujemo Ivanu Lozici na ustupanju vlastitih autorskih fotografija Dunje Rihtman-Auguštin, snimljenih u Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu. Tomi Vinščaku zahvalni smo na ustupanju pojedinih fotografija, na pomoći oko tumačenja njihova sadržaja te na dobroj volji oko višekratnog pretraživanja dokumentacije koja nedostaje iz arhiva HED-a. Tiboru Komaru zahvaljujemo na tehničkoj pomoći oko obrade fotografija.

Veliku zahvalnost iskazujemo Institutu za etnologiju i folkloristiku i njegovu ravnatelju Ivanu Lozici na ustupanju prostora za istraživački rad i privremenu pohranu arhivske građe. Posebno zahvaljujemo Anamariji Starčević-Štambuk, voditeljici knjižnice, za organizacijsku i tehničku pomoć u istraživačkome radu. Njoj i Petru Bagariću zahvaljujemo i na potrazi za upitnicima iz ostavštine Lydie Sklevicky, pohranjenim u prostorijama "starog" Instituta u Zvonimirovoj ulici u Zagrebu.

Svoju zahvalnost također dugujemo Tihomilu Maštroviću, ravnatelju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, na ustupanju faksimila teksta Josipa Milićevića, presnimljenog s mikrofilma. Marinku Vukoviću iz Hrvatskoga državnog arhiva u Zagrebu i Ivanu Kurjaku iz Arhiva Filozofskoga fakulteta u Zagrebu zahvaljujemo na stručnim savjetima iz područja arhivistike pri našoj sistematizaciji i navođenju arhivske građe.

Zahvale idu i kolegici Sanji Kalapoš Gašparac za prevođenje dvaju dokumenata iz HED-ova arhiva s njemačkoga na hrvatski jezik. Katarini Biščan, dugogodišnjoj računovotkinji Društva, zahvaljujemo na brižnom čuvanju arhivske građe HED-a kroz desetljeća.

U radu su nam, prikupljanjem relevantnoga materijala te sugestijama vezanim uz oblikovanje tekstova, znatno pomogle i Petra Kelemen i Sanja Lončar, stoga i njima ovom prilikom na tome zahvaljujemo.

Konačno, zahvalne smo lektorici Aniti Celinić i grafičkoj dizajnerici Ivani Sudarević, koje su nerijetko, zahvaljujući dosadašnjoj suradnji na nizu etnoloških publikacija, upućenosti u stručnu terminologiju i naš način rada, svojim dragocjenim napomenama i prijedlozima uvelike premašivale puku tehničku stranu svojega posla.

Urednice